

תאריך עדכון : 04/2018

אברהם אבינו באגדה ובמיסטיקה

מס' הקורס : 30053/01

המרצה : ד"ר מ. שניידר

סוג הקורס : הרצאה

שנת הלימודים : תשע"ט

סמסטר : א

היקף שעות : 1 ש"ש

אתר הקורס באינטרנט:

<http://lemida.biu.ac.il>

א. מטרות הקורס (מטרות על / מטרות ספציפיות):

אחת הדמויות גדולות שספר בראשית הנחיל לדורות הבאים היא דמותו של אברהם. על ידי פרשנות יצירתית של הטקסט המקראי, כל דור ודור צייר דמות זו לפי דרכו, כביטוי לערכי יסוד ותפיסות דתיות שלו. אברהם מופיע כפילוסוף רציונליסטי וכנביא אפוקליפטי, כממציא האסטרולוגיה וכלוחם נגדה, כמגיקון וכאביר האמונה, כהתגלמות החסד האלוקי וככוח קוסמי בורא עולמות. יהודים, נוצרים ומוסלמים פנו לדמותו כמקור הלגיטימציה שלהם.

נלמד על ייצוגים שונים של אברהם בספרות הבית השני (ספר יובלים, צוואת אברהם, אפוקליפסה של אברהם), אצל פילון האלכסנדרוני ויוסף בן מתתיהו, באגדות חז"ל, בספרות הפילוסופית והמיסטיקה של ימי הביניים. נעמוד על תמורות בעיצוב דמותו בהתאם לרוח התקופה ועל כוח הישרדות המופלא של המסורות העתיקות.

ב. תוכן הקורס: (רציונל, נושאים)

נתמקד בתולדות מסורות העוסקות בראשית דרכו של אברם-אברהם (בראשית יב-טו). השאלה הראשונה שמתעוררת בעקבות הסיפור המקראי היא למה נבחר אברהם, או, לשון אחר, כיצד גילה אברהם את אלוהים? התשובה לשאלות האלה מגלמת בתוכה את אמירות יסוד לגבי מקורה המושכל או התגלותי של האמונה היהודית ולגבי עמדתה כלפי העולם לא-יהודי.

בנוסף לכך נדון במסורות העוסקות בחזונו הגדול הראשון של אברהם (ברית בין הבתרים), בהם אברהם מופיע כנביא אפוקליפטי. בחלק השני של הקורס נבחן דוגמאות אחדות מתוך שפע רב של ייצוגים ביניים של אברהם.

מהלך השיעורים: (שיטות ההוראה, שימוש בטכנולוגיה, מרצים אורחים)

במרכז השיעור תעמוד קריאה מודרכת של המקורות. לפני הקריאה נתן הרצאת מבוא לטקסט בודד, או לקורפוס/לסוגה אליהם משתייכים המקורות הנדונים – תיאור הרקע ההיסטורי והנושאים העיקריים. לאחר קריאת הטקסט ודיון בתפיסות ומסורות המשתקפות בו, יינתן הסיכום. חלק מן הקריאה יהיה בארמית עם תרגום עברי צמוד. כל המקורות ורוב חומר לקריאת חובה יהיו נגישים דרך אתר הקורס, וכן חלק ניכר מן החומר המומלץ.

תכנית הוראה מפורטת לכל השיעורים:

מס' שיעור	נושא השיעור	קריאה נדרשת תפרסם באתר הקורס	הערות
1	מבוא. דרכי הפרשנות המקראית הקדומה. סיפור מחדש של סיפורי המקרא. כתיבה פסוידו-אפיגרפית. אלגוריה. אגדה ומדרש. חידוש פני הפרשנות בימי הביניים.		

2	סקירת המקורות המוקדמים. ספרות החיצונית, ספרות היהודית הלניסטית, קומראן.
3	מסורות מקראיות על אודות אברהם.
4	אברהם לוחם נגד אלילות: סופרים הלניסטיים המוקדמים. אברהם נגד אלילות: ספרים חיצונים
5	מדרש רבה על ראשיתו של אברהם. אברהם ואסטרולוגיה
6	פילון: חיבורים אקזוטרניים ואזוטרניים. 'חיי אברהם'. יוספוס: אברהם ב'קדמוניות היהודים'
7	פילון: מחזור החיבורים האלגוריים על אברהם. פילון על ברית בין הבתרים
8	ברית בין הבתרים באפוקליפסה של אברהם. מסע השמימי של אברהם באפוקליפסה ובמדרש
9	אברהם ומלכיצדק
10	אברהם וספר יצירה
11	רמב"ם: אברהם כלוחם נגד האלילות. רמב"ם על עובדי כוכבים של חרן (צאבאה)
12	שלשת האבות כמרכבה בקבלה
13	אברהם בספר הבהיר
14	אברהם בזוהר

ג. חובות הקורס:

דרישות קדם:

חובות / דרישות / מטלות: נוכחות, קריאה, השתתפות ומבחן בסוף השנה.

מרכיבי הציון הסופי (ציון מספרי / ציון עובר):

מבחן בסוף השנה

ד. בביליוגרפיה: (חובה/רשות)

חומר חובה צוין למעלה ברשימת היחידות והיתר רשות.

מקורות

א' ש' הרטום, הספרים החיצוניים / מפרשים פרוש חדש בצרוף מבואות, תל אביב תשי"ט.
 אברהם כהנא, הספרים החיצוניים: לתורה, לנביאים לכתובים ושאר ספרים חיצוניים / בשני כרכים, עם מבואות ופירושים, ערוכים בהשתתפות כמה למדנים, ע"י אברהם כהנא, תל אביב תשט"ז.
 י' תיאודור-אלבק, בראשית רבה, ברלין תרע"ב-תרצ"ב
 איזנשטיין, יהודה דוד. אוצר מדרשים: בית עקד למאתים מדרשים קטנים ואגדות ומעשיות בסדר אלפא ביתא ... והקדמה כללית, ניו יארק: י.א. גראסמאן, תשט"ז.
 ורטהימר, שלמה אהרן. בתי מדרשות: עשרים וחמשה מדרשי חז"ל על פי כתבי יד מגניזת ירושלים ומצרים, עם מבואות הערות וציונים, ירושלים: הוצאת כתב וספר (ע"י הוצאת מס), תש"ם.
 מדרש משנת רבי אליעזר, ירושלים תשס"ג.
 כתביו הפילוסופיים של פילון: מבחר / ערוך בידי יוחנן לוי; תרגם יהושע עמיר. ירושלים תשמ"ז
 פילון. כתבים, ירושלים תשמ"ו-תש"ס.

יוסף בן מתתיהו, קדמוניות היהודית, תרגם אברהם שליט, ירושלים תשמ"ה

Carl R. Holladay, Fragments from Hellenistic Jewish Authors, vol. I-IV. Poets, Atlanta 1983-1996

Charles R. H. (ed), The Apocrypha and Pseudepigrapha of the Old Testament in English: with introductions and critical and explanatory notes to the several books, edited in conjunction with many scholars by R. H. Charles, Oxford: Clarendon Press, 1913

Charlesworth, James H. (ed.) The Old Testament Pseudepigrapha, vol. 1-2, Garden City 1983-1985

Odeberg, Hugo. 3Enoch or Hebrew Book of Enoch, New York 1973

ספרים

אברהם אבי המאמינים; דמותו בראי ההגות לדורותיה. עורכים: משה חלמיש, חנה כשר, יוחנן סילמן. רמת-גן: הוצאת אוניברסיטת בר-אילן, תשסב

יהושע גוטמן, הספרות היהודית ההלניסטית, ירושלים תשכ"ט
משה אידל. גולם: מסורות מאגיות ומיסטיות ביהדות על יצירת אדם מלאכותי, ירושלים: שוקן, תשנ"ו.
יהודה ליבס, תורת היצירה בספר יצירה, ירושלים תש"ס
מנחם הירשמן, המקרא ומדרשו: בין חז"ל לאבות הכנסייה, תל-אביב 1992.

Gershom Scholem. Major Trends in Jewish mysticism, New York 1941

James L. Kugel, *Traditions of the Bible: A Guide to the Bible As It Was at the Start of the Common Era*, Cambridge 1998

John C. Reeves (ed), *Tracing the threads: studies in the vitality of Jewish Pseudepigrapha*, 1994

Michael E. Stone, Theodore A. Bergren (ed) *Biblical Figures Outside the Bible*, Harrisburg 1998

Louis H. Feldman, *Studies in Josephus' rewritten Bible*

מחקרים

אידל, משה, רבי נחמיה בן שלמה הנביא וכ"י לונדון: הספריה הבריטית 752

מאשה טורנר, אברהם אבינו במורה הנבוכים על רקע המסופר במקרא ובמדרשים, דעת 37 (תשנ"ו) 181-192

Paul Mandel, The call of Abraham: a Midrash revisited. *Prooftexts* 14,3 (1994) 267-284

ספרי הלימוד (textbooks) וספרי עזר נוספים:

רוב החומר יהיה נגיש באתר הקורס וכן יחולק לפני השיעור

חומר מחייב למבחנים:

החומר המחייב יצוין באתר הקורס